

Василина ЩУРАТ-ГЛУХА

ВАСИЛЬ ЩУРАТ І “ПРОСВІТА”

Доктор філософії В. Щурат упродовж всього життя приділяв значну увагу культурно-освітній праці серед народу. Його активна життєва позиція висвітлена на прикладі діяльності в Товаристві “Просвіта”, яке удостоїло науковця звання Почесного члена.

Ключові слова: *Василь Щурат, Тайний університет у Львові, НТШ, філія “Просвіти” у Бродях, громадський та освітній рух, літературна діяльність.*

Василь Щурат – український поет, перекладач, учений, педагог, громадський діяч, який усе своє свідоме життя працював для однієї ідеї – ідеї духовного відродження рідного народу.

Уже під час навчання у Львівській гімназії В. Щурат цікавиться народною творчістю, щоліта на вакаціях записує пісні, звичаї, повір’я села Кобиловолоки на Тернопільщині, старанно оформлює свої фольклорні збірочки.

Після закінчення університету та здобуття у 1896 р. вченого ступеня доктора філософії В. Щурат учителює в гімназіях Станиславова, Перемишля, Бродів. Водночас він веде інтенсивну наукову та літературну роботу, бере участь у громадському житті – організовує літературні вечори, у Перемишлі працює над розвитком місцевого Українського інституту для дівчат. У Бродях – найбільш “закацапшеному” закутку Галичини – засновує філію “Просвіти”, організовує читальні “Просвіти” по селах. Він стає справжнім піонером громадського й освітнього руху в цьому районі, бореться проти намагання дирекції гімназії обмежити обсяг навчання української мови та літератури, скликає наради у справі створення у Львівському університеті кафедр з українською мовою викладання, організовує культурно-освітні товариства та установи, його заходами відкрито у Бродях бурсу для селянських дітей, які навчалися у гімназії.

Улітку 1896 р. В. Щурат перебуває в Чернівцях, де допомагає своєму старшому другові Осипові Маковоєму редагувати газету “Буковина”.

У 1905 р. Василь Щурат їде у відрядження до Росії. Перебуваючи в Києві під час подій першої російської революції, він має змогу познайомитися з представниками української науки та культури – Миколою Лисенком, Іваном Нечуй-Левицьким, Володимиром Самійленком, О. Левицьким, П. Житецьким і В. Перетцем.

У серпні 1907 р. В. Щурат переїжджає з Бродів до Львова. Він працює вчителем німецької гімназії, стає дійсним членом НТШ, починає друкувати свої праці в його виданнях. Перед війною працює і в “Просвіті”, у видавничій комісії при Голловному Виділі Товариства.

У 1919 р. В. Щурат відмовляється скласти присягу на вірність польському урядові Пілсудського і втрачає право на державну посаду. Тоді ж він організовує при

НТШ університетські курси для українського студентства, які в 1921 р. перетворюються в т.зв. Український Таємний університет. Василь Щурат стає першим ректором цього університету, одночасно завідує кафедрою української літератури, читає лекції з історії мови та літератури.

З 1914 до 1923 р. В. Щурат керує роботою НТШ, а з 1922 р. – стає директором гімназії сс. Василянок у Львові.

В. Щурат був близько знайомий майже з усіма діячами “Просвіти”, з багатьма з них приятелював. Його син, Степан Щурат, у своїх спогадах пише про діяльність батька за часів Таємного університету так: “До батька додому як до ректора Тайного університету, який не мав своєї постійної садиби, щодня приходили в різних справах і з різними питаннями професори, доценти і службовці університету, представники різних галицьких політичних партій – народовці, москвофіли, радикали і комуністи, редактори різних газет, чільні духовні особи, єпископи, каноніки, монахи, як до Митрополита Шептицького включно. Вони завжди вели з батьком найрізноманітніші наради й розмови на теми праці університету, занять і курсів, актуальних політичних подій, які проходили у світі, в Галичині, у Польщі, а також у Радянському Союзі, складали звернення до урядів європейських держав, до Ліги націй, до ректоратів іноземних університетів і т.п. Я, наскільки мені це вдавалося, до цих розмов уважно прислухався... Я скоро познайомився з багатьма представниками українського культурного світу – К. Студинським, І. Свенціцьким, С. Томашівським, М. Возняком, Я. Гординським, В. Левицьким, М. Панчишином, М. Чубатим, С. Людкевичем, М. Левицьким, Е. Давидяком та ін., а чимало прихожих, як, наприклад, Ф. Колессу, І. Брика, І. Крип’якевича, Ю. Гірняка, В. Кучера, М. Мельника, О. Тисовського я зустрічав вже як своїх знайомих з гімназії”¹.

Особливо приятелював В. Щурат з Іваном Бриком. С. Щурат згадує: “Щосуботи вечором неодмінно заходили до нас І. Брик з дружиною Ольгою та Й. Роздольський, також з дружиною. ... Вони завжди обговорювали події останнього тижня, питання, зв’язані з університетом, з діяльністю секцій НТШ, події з життя “Просвіти” та ін. громадських установ і організацій...”².

Щороку на Василя привітати іменинника приходили, крім інших, монах-василіянин Йосафат Скрутень, мітрат О. Базюк, василіянки Северина Парилле і Софронія Ерделі, директор учительської семінарії Юліан Дзерович, учителі А. Андрухович, В. Тиховський, директор “Народної торгівлі” М. Заячківський... Серед гостей обов’язково були всі, хто відвідував Щуратів суботами, а також патріархи галицького політичного світу Юліан Романчук і Кость Левицький. Останніми покидали гостинну хату найближчі приятелі – Брики, Роздольські, М. Заячківський, М. Зарицький.

У близьких стосунках був В. Щурат і з Ярославом Веселовським. У 1911 р. вони співпрацювали у науково-мистецькому додатку до “Діла” – “Неділі” (№№ 1–17 редагував Щурат, 18–50 – Веселовський); у “Віденському ілюстрованому календарі Товариства “Просвіта” на 1915 р. Я. Веселовський вміщує 10 віршів В. Щурата. Ці глибокопатріотичні вірші пізніше ввійшли до збірки “Історичні пісні” 1937 р. Сучасному читачеві вони не є відомими, бо за радянської влади, зрозуміло, не друкувалися і не згадувалися.

У календарі “Просвіти” на 1930 р. вміщена велика за обсягом стаття про життя та діяльність В. Щурата у зв’язку з обранням його на Загальних Зборах Товариства 21 березня 1929 р. почесним членом “Просвіти”³.

До ювілею “Просвіти”, “на день 8 грудня 1928 р.”, у “Ділі” з’являється “Пісня просвітян” (“Сонце з високого неба”)⁴. 19 липня 1929 р. “Пісня Просвіти” опублікована в “Новому часі”⁵, а музичне видавництво “Торбан” у Львові того ж року видає цей твір як Просвітянський гімн. Слова пісні написав В. Щурат, музику – Ярослав Вінцковський (Ярославенко, 1880–1958), – композитор, музикознавець, один із організаторів Українського музичного видавництва “Торбан”, заснованого 1905 р.; автор опери “Відьма” за твором Миколи Гоголя “Втрачена грамота”, оперети “Баб’ячий бунт” (1921), маршів, пісень, обробок народних пісень, він також співпрацював з “Неділею”, провадив рубрику “Музичні новини”.

Окремо слід сказати про публіцистику В. Щурата. Його статті знаходимо чи не в усіх тодішніх часописах. Звернемо увагу лише на різноманіття тем, зацікавленість автора, його бажання висвітлити всі сторони духовного життя українського народу. Тут і фольклорні нариси, і статті про історію української музики, театру, живопису, Церкви, викриття фальсифікацій нашої історії завойовниками.

В. Щурат постійно виступав з доповідями, лекціями, рефератами при різноманітних okazях, подіях (найчастіше на святкування роковин Т. Шевченка, але також і при інших нагодах) на найрізноманітніші теми у Львові та по всіх більших містах Галичини. Його виступи завжди були глибокими, змістовними, цікавими й актуальними. В газеті “Нова Зоря” у жовтні 1934 р. на святі, присвяченому 70-річчю нашого театру виступ В. Щурата описують так: “Коротко і ясно змалював взаємини між суспільністю і мистецтвом та його представниками. Коротко і ясно представив всю історію нашого театру і все те скінчив за 15 минут. Говорив виразно й помалу. Так і було видно, що се вправний референт, котрий має голову, повну знання справи і думок про неї. Тому і його реферат мав зміст”⁶.

У 1931 р. Союз українських купців урочисто вшанував день свого патрона, св. Юрія. З цієї нагоди В. Щурат виголосив півгодинний реферат про розвиток українського купецтва, його історію, про святоюрські ярмарки у Львові. Газета “Діло” писала: “Тема, яку вибрав д-р В. Щурат, хоч як тісно зв’язана із святом наших купців, така цікава і так мало у нас розроблена, що прелегент повинен би її використати для ширшої студії, доступної для загалу читачів”⁷. Цю доповідь детально описала “Нова Зоря”⁸.

В. Щурат дуже любив село свого дитинства – рідні Кобиловолоки, які щоліта відвідував. У 1928 р. у статті в “Ділі” під назвою “З Тербовельщини” він з тривогою ділився своїми спостереженнями про занепад культури на селі, про засмічення пісенного репертуару низькопробними воєнними набутками, про захоплення “панською” модою селянок. Стосовно цього писав: “Обов’язком нашої інтелігенції є не стояти осторонь від (села), не зрікатися свого впливу на нього. Тому добре, що бодай раз на рік, на літні ферії, та інтелігенція в своє село загляне й не сидить у ньому з заложеними руками”⁹. І тут же описував конкретні факти такої роботи інтелігенції в Кобиловолоках: священники о. Базюк і о. Чарторинський, управитель школи Ковальський, сенатори Троян і Бараник провели величезну роботу на селі, налагодили роботу читальні, зібрали віче, В. Щурат організував сходи учнів Кобиловолоцької школи, на яких постановили збудувати в селі свій “Народний дім”.

Слід згадати також зовсім ще недосліджені політичні віршовані фельєтони В. Щурата, памфлети, т.зв. “Стрічки” в “Ділі”, підписані псевдонімами Омікрон, Агі, Сігма, Такий, які з’явилися у воєнні часи, а потім – під час польської окупації

– рубрики “Малий фельєтон” та “Поздовж і впоперек” у “Раді”. Коротко, влучно, їдко В. Щурат висвітлював політичну ситуацію, давав прекрасні портрети-шаржі політиків, з болем вказуючи на те, що нам заважало споконвіку – шукання своєї слави, егоїзм, вічний поділ на партії, партійки, саможерство, небажання бути собою... Ну, а поміщений у “Ділі” у 1900 р. переклад з німецької “Вибірчих картинок” під назвою “Заячо-собачі вибори” є дуже актуальним і в наш час¹⁰.

До ювілею “Просвіти” у 1938 р. В. Щурат та Б. Вахнянин підготували подарунок – співаник для молоді “Гей же разом!”. До нього ввійшли 24 пречудові пісні, сповнені оптимізму та любові до рідного краю. Збірник відкривається присвятою:

*Коли ми з наших співанок
Новий сплітаємо вінок –
Так це Тобі, “Просвіто”!
Тобі на світлий ювілей
Сплітаємо віночок цей –
Прийми його з привітом!*

*Усе, про що Ти мріяла,
Що нам в серцях засіяла,
Пишається вже цвітом;
Із Твого цвіту й наш вінок,
Віночок наших співанок –
Прийми його, “Просвіто!”*

Хочеться закінчити словами з пісні, яка ввійшла в цей збірник:

*Вірність і любов без краю
Я присяг Тобі давно –
Все, чим став я, все, що маю,
Все для Тебе, Вітчино!*

Vasylyna Shchurat-Hlukha. Vasyl' Shchurat and “Prosvita”

Doctor of philosophy Vasyl Shchurat during all his life devoted especial attention to the cultural-enlightening work among the people. His active social position is described through the example of his work in the “Prosvita” society, which honoured him by the honorary membership.

Key words: Vasyl Shchurat, Underground University in Lviv, NTSh, branch of “Prosvita” in Brody, social and enlightening movement, literary activity.

¹ Щурат Василь. Неопубліковані спогади. – С. 48.

² Там само. – С. 48–49.

³ Д-р Щурат Василь // Календар “Просвіти” на 1930 рік. – С. 175–178.

⁴ Діло. – 1928. – № 273.

⁵ Новий час. – 1928. – № 79.

⁶ В 70-ліття нашого театру // Нова Зоря. – 1934. – 18 жовтня.

⁷ Діло. – 1931. – 11 травня.

⁸ Нова Зоря. – 1931. – №№ 34, 35.

⁹ Діло. – 1928. – 28 серпня.

¹⁰ Там само. – 1900. – № 253. – С. 1.